

La traducció d'autores: censures en temps postcanònics, de cancel·lacions i d'intel·ligència artificial

Teresa Iribarren

Universitat Oberta de Catalunya

Rambla del Poblenou, 156

08018 Barcelona

tiribarren@uoc.edu

 0000-0002-5052-7770

© de l'autora

Recepció: 30/1/2025

Acceptació: 12/10/2025

Publicació: 8/6/2026

Citació recomanada: IRIBARREN, Teresa (2026). «La traducció d'autores: censures en temps postcanònics, de cancel·lacions i d'intel·ligència artificial». *Quaderns. Revista de Traducció*, 33, 115-129. <<https://doi.org/10.5565/rev/quaderns.184>>

Resum

L'article argumenta l'existència de formes emergents de censura no estatal en pràctiques autorials, editorials i lectors vinculades amb la traducció de literatura d'escriptora. Són objecte d'estudi estratègies desplegades per editorials —en especial quant a la creació de paratextos en la llengua meta com a pràctica feminista—, el posicionament d'autores en relació amb la traducció, així com respostes de lectors en l'esfera pública. Per dur a terme l'anàlisi s'imbrica el marc teòric dels estudis feministes de traducció i de recepció, i es tenen en compte tres elements contextuals: la puixança de l'autoria femenina d'espais literaris no hegemònics en l'era postcanònica (Damrosch 2006), l'expansió de la cultura de la cancel·lació i l'ús de la intel·ligència artificial per part de la indústria del llibre. Finalment, s'argüeix la necessitat de problematitzar aquestes pràctiques de censura emergents travessades pel gènere i de desenvolupar nous marcs analítics perquè els estudis de traducció se'n facin càrrec.

Paraules clau: traducció literària; autoria femenina; censura; gènere; paratext; IA generativa

Abstract. *Translation from female authors: censorship in times of postcanonicity, cancellation and IA*

This article examines emerging forms of non-state censorship in authorial, editorial, and reader practices surrounding the translation of women's literature. It focuses on strategies employed by publishers—particularly the creation of paratexts in the target language as a feminist intervention—on authors' stances toward translation, and on readers' responses in the public sphere.

The analysis integrates the theoretical frameworks of feminist translation studies and reception theory, while considering three contextual factors: the growing prominence of female authors from non-hegemonic literary spaces in the postcanonical era (Damrosch 2006), the rise of cancel culture, and the increasing use of artificial intelligence by the publishing industry. The article ultimately calls for a critical examination of these gendered forms of emerging censorship and the development of new analytical frameworks to equip translation studies to address them.

Keywords: literary translation; female authorship; censorship; gender; paratext; generative AI

Sumari

1. Introducció	4. La mediació de la IA generativa en la traducció d'autores
2. Censura i traducció d'autores en temps postcanònics, de cancel·lacions i d'IA	5. Conclusions
3. La traducció d'autores: quatre casos controvertits	Referències bibliogràfiques

1. Introducció

En aquest treball partim de la premissa de McLaughlin i Muñoz-Basols (2016: 2), que assenyala la importància de reconsiderar el paper de l'ideòleg o del censor —sigui com a individu, com a representant d'un col·lectiu o com a part d'un aparell més ampli— en relació amb l'abast de l'acció traductora, les implicacions ètiques i ideològiques de la qual han de ser sempre objecte de consideració. La nostra anàlisi, emmarcada en un model teòric que combina l'estètica de la recepció amb els estudis feministes de traducció, vol ser una primera aproximació a la manera com la traducció d'autores és condicionada per pràctiques que, en alguns casos, responen a formes de censura no estatal, especialment quan es tracta de traduir escriptors de contextos no hegemònics. En resposta a la demanda d'Irs-had i Yasmin (2022), que subratllen la necessitat d'examinar obres traduïdes de diferents famílies lingüístiques i regions del món des de la perspectiva dels estudis de traducció feminista, centrem l'atenció en l'espai literari català, per bé que no de manera exclusiva.

En primer lloc, identifiquem estratègies editorials, amb especial atenció a la creació de paratextos en la llengua de destinació com a possible eina d'intervenció feminista, sense abordar, però, la traducció de l'obra en si ni dels paratextos (Castro 2009). A més, tenim en compte les postures que adopten les autores quant a la traducció i la manera com el públic lector hi respon en l'espai públic. A partir de quatre estudis de cas i d'un experiment amb intel·ligència artificial generativa aplicat a la producció de paratextos, argüim la necessitat que la recerca literària identifiqui noves formes de censura no estatal i desenvolupi eines analítiques capaces de discernir la complexitat que actua en la mediació literària i tecnològica, travessada per la desigualtat de gènere.

2. Censura i traducció d'autores en temps postcanònics, de cancel·lacions i d'IA

En estudiar la traducció d'autores sotmeses a censura estatal, i seguint l'empremta d'estudis feministes del camp (Castro et al. 2020; Godayol 2018, 2021), es constata fàcilment que l'opressió viscuda pot atorgar-los notorietat i, alhora, afavorir la circulació de la seva obra en el mercat editorial occidental. Aquest és el cas, per exemple, de l'escriptora feminista de Bangladesh Taslima Nasrin (Hasan 2010). Vegem-ho a partir de diverses autores traduïdes al català, entre les quals, val a dir-ho, no figura Nasrin.

L'editorial catalana Columna va publicar el 2007 *Noies de Riyad*, de la jove saudita Rajaa Alsanea, en traducció de Salima Torres. Els paratextos són molt significatius. D'una banda, la coberta mostra el rostre d'una jove amb mocador islàmic; de l'altra, el text de presentació destaca tant la censura que l'obra va patir a l'Àrab Saudita i el seu èxit clandestí com les opressions que la novel·la retrata sobre la vida de les dones en aquest país:

Noies de Riyad es va publicar al Líban el 2005, després de prohibir-se a l'Àrab Saudita, el país de l'autora. En pocs mesos, se'n van vendre més de cent mil exemplars i va provocar un polèmic debat entre polítics, intel·lectuals i crítics del món àrab. Alhora, el llibre va circular pel mercat negre amb un preu deu vegades més alt que a les llibreries, i va suscitar l'interès del mercat internacional, amb la venda dels drets de publicació a onze països. En el seu debut literari, Rajaa Alsanea parla sobre allò que al seu entorn s'hauria de mantenir en silenci: quatre dones joves que anhelaven viure i estimar, però que no ho poden aconseguir perquè la seva tradició no preveu cap felicitat per a les dones. A pesar d'això, la Sadim, la Kamra, la Michelle i la Lamis intenten assolir-la, cadascuna a la seva manera, i el resultat n'és una tragicomèdia que emociona, commou i captiva. L'obra ens fa entrar plenament a la vida d'aquestes quatre dones: la seva vivència amorosa, el seu èxit professional i el seu enfrontament amb la tradició. Amb aquesta novel·la, Alsanea ens ofereix una original i inoblidable visió de la complexa vida de les dones saudites, en un món i una cultura tan diferents dels nostres.¹

La indústria del llibre s'ha mostrat molt atenta a complir les expectatives de comunitats lectores cada vegada més àmplies interessades per la literatura escrita per dones: és tot un filó a explotar econòmicament; per això, el poderós agent literari Andrew Wylie gestiona els drets de la novel·lista nigeriana Chimamanda Adichie, tot un *best-seller* feminista mundial. En sintonia amb les mobilitzacions feministes recents —com el #MeToo (2017) o la vaga del 8-M (2018)—, les editorials han nodrit el mercat occidental amb autores que han patit múltiples formes de violència. Traduir-les, editar-les i llegir-les esdevé, així, un gest d'activisme i de sororitat transnacional.

1. Sinopsis de *Les noies de Riyad* al web de Casa del Libro: <https://www.casadellibro.com/libro-les-noies-de-riyad/9788466408301/1161657?srltid=AfmBOopw2BArn_MBLdHVntPfhz8Ro6_s_EB8XLvVgdaval1kiv9TZVJ>.

En els darrers anys, el mercat editorial en llengua catalana ha mostrat una clara predisposició a traduir obres de pensament feminista (Iribarren 2024), sovint recuperant títols publicats dècades enrere, la traducció dels quals hauria estat inviable en el seu moment a causa del context encara marcat per la censura franquista, vigent fins al 1977. Més enllà d'Alsanea, han vist la llum escriptores censurades als seus respectius països com Maya Angelou (per bé que posteriorment va ser consagrada: el 2011 Barack Obama li va concedir la Medalla Presidencial de la Llibertat), Nawal El Saadawi i Marjane Satrapi. *Persepolis* (1979), de Satrapi, es va traduir el 2006; *Dona al punt zero* (1975), la novel·la més netament feminista d'El Saadawi, el 2017; i *Jo sé per què canta l'ocell engabiada* (1969), d'Angelou, el 2023. En els paratextos de les traduccions —significativament tardanes— s'hi fan constar aquestes opressions. Es pot interpretar, a partir d'aquest corpus mínimament representatiu, que la denúncia de les violències contra les dones constitueix avui un fort estímul per a la traducció d'autores, especialment quan s'hi produeix una superposició d'opressions?² Tot sembla indicar que sí.³

Malgrat que considerem rellevant intentar respondre aquesta pregunta, en aquest article ens proposem plantejar-ne d'altres, vinculades a noves formes de censura no estatal. És a dir, aquelles que no podem incloure dins la tipologia de censure establerta pels estudis del camp, com ara les que es donen en les dictadures, les arts escèniques, els mitjans de comunicació o l'autocensura (Billiani 2007). La creixent complexitat de fenòmens actuals relatius a pràctiques coercitives quant a la traducció d'escriptores implica que convé preguntar-nos, d'entrada, si avui el terme «censura» és prou lax per referir aquesta multiplicitat de pràctiques i actituds. A fi de conceptualitzar-la en termes actuals, J.P. Messina, autor de *Private censorship* (2023), en dona la següent definició:

[L]a censura és la supressió de contingut expressiu amb l'argument que es percep com a perillós, una amenaça per a l'ortodòxia moral, religiosa o política, o una amenaça per als interessos materials de la part que suprimeix. (Messina 2024, la traducció és nostra)

Tenint en compte aquesta definició, hem de contemplar com a acte de censura la cancel·lació de crítics i lectors en mitjans de comunicació i xarxes socials? Podem emprar el mateix terme per designar pràctiques administratives institucionaltzades, com ara la censura franquista, i pràctiques actuals de cancel·lació, veto, boicot, manipulació i subversió que es disputen en terrenys no formals?

2. Per contra, encara no comptem amb la traducció catalana d'*El grup* (1963), de Mary McCarthy, prohibida per la censura franquista per raons d'ordre moral (Godayol 2016). A propòsit d'aquests casos, creiem oportú preguntar-nos: avui aquesta novel·la de culte del feminisme occidental no es tradueix perquè McCarthy era una escriptora benestant de Seattle, que pertanyia a l'*establishment* cultural nord-americà?
3. Tot i que les traduccions volen amplificar aquestes veus, en alguns casos acaben minimitzant la capacitat d'acció feminista de les autores, com passa amb les iranianes Simin Daneshvar i Shahr-nush Parsipur (Beigi 2020).

Encara és oportú afegir que, davant l'adopció de la intel·ligència artificial per la indústria editorial, cal preguntar-se si disposem de prou eines fiables per identificar formes de censura que impliquen tecnologies privades i tan opaques com el ChatGPT.

Més enllà de plantejar aquests interrogants inicials, que desenvolupem més endavant, creiem que per enfil·lar l'anàlisi de la matèria que ens ocupa cal prendre en consideració tres fenòmens del panorama literari global. El primer és el que va identificar fa vint anys David Damrosch (2006), en determinar dinàmiques pròpies del camp literari actual, que ell designa com a postcanònic. Segons observa, mentre es reforça el valor simbòlic dels grans autors canònics, assistim al progressiu eclipsi d'autors tradicionalment considerats secundaris i, de manera inversament proporcional, a la consagració de figures històricament omeses, com ara escriptores (cada vegada més joves), col·lectius marginats i sistemes literaris minoritzats. Amb aquesta virada, en què l'eclosió dels feminismes dels darrers decennis ha estat determinant, les institucions literàries volen corregir la violència sistèmica i simbòlica contra les dones inherent al cànon, tradicionalment androcèntric i eurocèntric, i sintonitzar amb una ciutadania lectora més conscienciada en termes de gènere, justícia global i equitat cultural.

Un exemple d'aquesta dinàmica postcanònica és la concessió del Premi Nobel de Literatura 2024 a l'escriptora sud-coreana Han Kang, de només cinquanta-quatre anys. Sens dubte, es tracta d'una operació per mitjà de la qual la prestigiosa acadèmia sueca —que, d'ençà que va instituir els premis de literatura el 1901, només ha reconegut divuit dones fins al 2024— persegueix autolegitimar-se. Amb aquest gest, mostra la voluntat de reparar el menysteniment que ha existit fins a pràcticament als nostres dies envers la producció d'autora, i més encara, quan es tracta d'una autora de Corea del Sud, un país asiàtic amb una literatura minoritzada. Kang, per torna, ha estat objecte de censura del govern coreà per raons polítiques —va narrar la massacre de Gwangju a *Actes humans*— i morals —*La vegetariana* ha estat retirada de diversos centres educatius pel seu contingut sexual (Jeon-yoong 2024). Així doncs, la concessió del Nobel a Han Kang també és paradigmàtica de la voluntat de rehabilitar dones que han patit una superposició d'opressions —com ara, la censura, envers la qual el mercat del llibre global, com acabem de veure, es mostra tan interessat.

El segon fenomen a tenir en compte és el de l'emergència de la cultura de la cancel·lació, que tantes controvèrsies genera. Es tracta d'una pràctica sociocultural que consisteix a deixar de reconèixer i fins i tot boicotejar persones —o obres seves— per haver actuat de manera inapropiada. La cancel·lació pot obeir a motivacions d'ordre molt divers. Sovint es desencadena no des d'instàncies de poder, sinó tot al contrari, per clam popular. És el cas de les cancel·lacions instigades a internet contra magnats de la indústria cinematogràfica perpetradors de violències masclistes, que van originar el poderós moviment #MeToo. En el camp literari n'és un exemple la impugnació dels currículums acadèmics nord-americans que mantenen com a text canònic *Lolita* (1955), la cèlebre novel·la de Vladímir Nabokov. Fa dècades que estudiants i professors de diverses universitats nord-americanes es planten i reclamen que s'abandoni la lectura d'un text que es recrea

en l'abús sexual d'una menor. Altres docents, en canvi, han buscat estratègies per propiciar un debat ètic sobre la novel·la i, així, evitar-ne la censura (Feeney 1993; Kuzmanovich i Diment 2008; Rakhimova-Sommers 2021). A l'altre extrem d'actituds censors de tarannà progressista, diguem-ne, hi ha qui instrumentalitza precisament la cultura de la cancel·lació i la subversió del cànon en clau de gènere per promoure actituds reaccionàries, com és el cas de l'acadèmica colombiana Johana Rojas-Sierra (2022), que s'erigeix en salvaguarda de la ideologia patriarcal. I, de manera encara més radical, des de la masclosfera —això és, el conjunt de comunitats i discursos en línia en què es difonen idees i actituds misògines, sexistes o d'hostilitat envers les dones i el feminisme, que defensa els privilegis masculins tradicionals— es promouen sistemàticament l'antifeminisme i la misogínia: no només se censuren les dones, sinó que es reclama que retornin al tradicional rol de mestresses de casa.

El tercer fenomen és l'ús de la IA en el camp editorial. Des de fa anys que les editorials empenen eines d'IA i hi tenen dipositades moltes expectatives, com documenta l'informe de Publishers Association (2024) quant al Regne Unit. Pel que fa a l'àmbit hispànic, segons l'estudi *Uso y percepción de las herramientas de Inteligencia Artificial en la industria del libro*, només un 20 % dels professionals del món editorial veu negativament la implementació de la IA en la producció d'obres, entre ells il·lustradors i traductors. L'informe assenyala, precisament, que la traducció és una de les pràctiques en les quals més s'empra la IA. Prop d'un 83 % dels enquestats creu que la IA tindrà un impacte molt profund en el sector, si bé molt pocs consideren que millorarà la qualitat de les obres. A tall de cloenda, adverteix que les principals preocupacions entre el sector són el biaix de continguts i la informació falsa, i la possible pèrdua de qualitat i d'originalitat (Proyecto451 2024: 56-61). Són aquestes mateixes preocupacions les que discutirem en el quart capítol.

3. La traducció d'autores: quatre casos controvertits

En aquest capítol exposem, de manera succinta, quatre casos de pràctiques coercitives no estatals amb l'objectiu d'identificar procediments i actituds que impacten en la circulació de l'obra d'autora, i plantegem un seguit d'interrogants per problematitzar el concepte de censura en clau de gènere.

3.1. *Cas Ojeili-Clark: el mercat del llibre boicoteja autors en favor d'autores?*

Segons que recull Emily Drumsta (2021), Peter Clark (2002) explica que va proposar a un editor britànic la traducció a l'anglès d'una antologia de contes del prestigiós autor sirianès Abdul-Salam Ojeili. L'editor li va respondre que la seva proposició tenia tres punts febles: Ojeili era un home, d'edat avançada i que escrivia contes. Aleshores l'editor li va preguntar: no podries trobar una novel·lista jove? Sens dubte, aquesta reacció, que abona la dinàmica postcanònica de Damrosch, obeeix a l'actual auge dels feminismes. A propòsit d'aquest cas a tall d'exemple, podem considerar que la indústria editorial boicoteja la traducció

d'homes sènior en favor d'escriptors joves, sobretot si són novel·listes? I encara podem anar més enllà: la política de traduir autores que han patit una superposició de violències, com Alsanea, Angelou, El Saadawi, Satrapi i Kang, comporta una forma de reprovació de l'autoria masculina? En català podem llegir aquestes autores, mentre que Ojeili continua inèdit.

3.2. *Cas Nawal El Saadawi: la manipulació feminista implica una censura?*

El desembre de 2024 l'escriptora catalana d'origen marroquí Najat El Hachmi, guanyadora de diversos premis per novel·les que aborden les vicissituds de les dones immigrades, oprimides pel patriarcat i la religió islàmica, va publicar l'article «Les acadèmiques occidentals m'expliquen com és ser musulmana». Des del diari *Ara*, El Hachmi qüestionava la sociòloga italiana Sara Farris, autora d'*In the Name of Women's Rights. The Rise of Feminationalism* (2017), que assegurava en una entrevista que «atacar el vel és atacar l'islam» (El Hachmi 2024). El Hachmi, molt indignada, l'acusava:

¿Què en sap Sara Farris de la complexitat de les societats musulmanes i la pugna entre diferents visions de la religió que estan en els debats quotidians dels fidels tant en origen com al món occidental? [...] Farris no sembla que hagi llegit pensadores tan agudes com l'algeriana Wassyla Tamzali, que es va posicionar contra el vel amb una visió fortament anticolonial o l'obra d'una Nawal El Saadawi o més recentment les protestes de les iranians. ¿Per què no contempla la possibilitat que hi hagi intel·lectuals, escriptors, activistes feministes que estiguin pensant i pensant-se en aquesta doble trinxera?

El feminisme occidental ha mostrat un particular interès envers la dona musulmana. N'és una mostra feient que la traducció catalana d'*Una dona enrabada. Carta des d'Alger als europeus desenganyats* (2010), de Wassyla Tamzali, estigui encapçalada per un pròleg de Cèlia Amorós, una de les acadèmiques feministes més rellevants de l'Estat espanyol. La relació entre feministes occidentals i escriptores de països musulmans, tanmateix, solen ser tenses i controvertides (Drumsta 2021). La traducció d'aquestes darreres sovint ha estat en el punt de mira (Booth 2010; Abou Rached 2021).

Quant a la recepció de Nawal El Saadawi, per exemple, Amal Amireh (2000) ha estat molt crítica. Amireh ha denunciat fins a quin punt l'egípcia ha estat manipulada pel feminisme occidental. Segons que sosté, la política de traducció d'El Saadawi s'ha focalitzat únicament en el gènere i en la qüestió de l'ablació sexual femenina, s'ha abordat la seva obra d'una manera deshistoritzada i s'ha obliterat el seu activisme com a socialista i antiimperialista.⁴

4. L'operació d'adaptar obres segons els interessos de les feministes occidentals s'observa també el cas d'una altra feminista egípcia inspirada per El Saadawi, Mona Eltahawy. El seu llibre *The Seven Necessary Sins for Women and Girls* (2019) ha estat traduït al francès per Janine Bisiaux amb un canvi de títol ben significatiu: *Fuck le patriarcat ! Les 7 péchés pour prendre le pouvoir* (2021).

Quan el 2003 la Generalitat de Catalunya va atorgar el Premi Internacional Catalunya a El Saadawi, la televisió catalana n'informava en aquests termes:

La seva cabellera blanca es va passejar pels telenotícies de mig món, ara fa un any i mig, quan un tribunal del Caire havia de decidir si obligava l'escriptora Nawal el-Saadawi a divorciar-se del seu marit, amb qui fa gairebé quaranta anys que està casada. La raó: una presumpta ofensa a l'Islam en unes declaracions. La sentència final va ser favorable a l'escriptora. Nawal el-Saadawi, de 72 anys, és doctora en medicina. L'any 72 va ser cessada com a directora de Salut Pública d'Egipte arran del llibre *Dona i sexualitat*, un estudi sobre el tracte vexatori que reben les dones al món àrab. Sobre Nawal el-Saadawi pesen integristes amenaces de mort i ara viu als Estats Units. Coneix Catalunya, on va participar l'any 90 en una fira del llibre feminista i, més recentment, en mobilitzacions antiglobalitzadores i en un congrés de dones filòsofes. Avui, conegut el Premi Catalunya que rebrà, Pròleg, la llibreria de dones amb seu a Barcelona, ja tenia a punt un aparador amb obra seva, *best-sellers* del gènere com *Mujer en hora cero* o els dos títols traduïts al català, *La dona que buscava* i *La cançó circular*. (3Cat 2003)

Ara com ara comptem només amb quatre obres seves traduïdes al català: *La dona que buscava* (Edicions Proa, 1998), *La cançó circular* (Edicions Proa, 1999), *Memòries d'una doctora* (Editorial Albí 2006) i, tal com hem assenyalat, la novel·la més emblemàticament feminista. En l'operació de reforçar la interpretació feminista d'una autora com El Saadawi, s'estan censurant, al capdavant, altres textos seus? Per què en català no s'ha traduït l'assaig més destacat del *Nawal El Saadawi Reader* (1997), «Why Keep Asking Me About My Identity?», en què justament l'egípcia qualifica de colonial el biaix inherent en la traducció de textos àrabs a llengües com l'anglès i el francès? O l'article «The Egyptian Revolution Won't Be Fooled» (El Saadawi 2011), on reclama un estat radicalment nou?

3.3. *Cas Gorman-Obiols: és lícit vetar un traductor que tradueix una escriptora?*

El març de 2021, l'agència literària d'Amanda Gorman va vetar la traducció catalana de Víctor Obiols d'*El turó que enfilem*. Es tracta del poema que va recitar la jove poeta afroamericana en la presa de possessió de Joe Biden com a president dels Estats Units. L'editorial Univers no havia gestionat prèviament els drets i, quan Gorman i la seva agent van saber que el traductor era un home blanc, el van vetar: volien que la traducció la fes una dona, preferentment negra o activista social, capaç de connectar millor amb l'esperit de l'original. Aquesta exigència pot ser vista com a perfectament legítima si es tenen en compte els estudis de traducció feministes, que han demostrat que sovint les versions d'obres d'autoria femenina signades per homes presenten problemes, sobretot quan es tracta d'autores feministes, com és al cas de les traduccions de Simone de Beauvoir i Eve Ensler al xinès (Yu 2015) o de Virginia Woolf a l'italià (Federici 2012). Obiols, tanmateix, va declarar que havia estat «víctima d'una nova inquisició» (Geli

2021). Aquest veto va causar molta controvèrsia en mitjans i xarxes socials catalans. Joan Josep Isern, com a acte de desobediència al dictamen autorial, va publicar la traducció al català del poema al seu blog, encapçalada pel text següent:

Com us vaig dir ahir, m'he decidit a traduir de manera artesanal i casolana el poema d'Amanda Gorman. Ja us avanço que treballant en el text m'he divertit moltíssim. I, sobretot, he gaudit de la immensa tranquil·litat que em dona el saber que jo —europeu, amb setanta-un anys a punt de fer, traductor de via estreta, de raça blanca, home i casat amb una senyora, la mateixa, des de fa quasi mig segle— MAI DE LA VIDA entraré en la llista dels possibles traductors que tant agraden als agents d'aquesta autora tan interessant, tan digna de seguir... (Isern 2021)

Paga la pena explorar aquest cas tan controvertit a la llum d'un nou reconeixement institucional de Feliu Formosa. L'escriptor sabadellenc va rebre el Premi PEN 2022 per la traducció d'*Als estatges de la mort* (2021), de l'escriptora jueva Nelly Sachs, Premi Nobel de Literatura el 1966. Publicada originalment en alemany el 1946, l'obra és testimoni de la vida d'una dona que, com tantes altres víctimes de l'opressió, va haver de fugir d'Alemanya amb l'avenç del nazisme. Contemplant en paral·lel el cas d'Obiols i de Formosa, és legítim preguntar-se: a l'hora de consagrar traduccions, quins valors cal tenir en compte? Nelly Sachs hauria d'haver estat traduïda per una dona, preferentment jueva o exiliada? Gorman i la seva agent no haurien d'haver tingut en compte que el català és una llengua minoritzada i que la literatura catalana ha patit històricament tota mena de censures?

3.4. *Cas Alice Munro: cal cancel·lar-la per haver encobert abusos sexuals comesos al si de la seva família?*

L'estiu de 2024, poc després de la mort d'Alice Munro, va esclatar l'escàndol. Andrea Robin Skinner, la filla petita de la Premi Nobel 2013, va esbombar que el segon marit de la seva mare, Gerald Fremlin, havia abusat d'ella quan era nena. Segons que va assegurar, Munro n'estava al cas, i no va protegir-la ni va denunciar el qui aleshores era la seva parella. Quan finalment Fremlin va ser acusat, la novel·lista va continuar donant suport al marit. Aquesta fosca història familiar ha tingut un impacte global quant al llegat de la Premi Nobel. Convindrà veure si es continuarà traduint Munro a noves llengües i reeditant les traduccions ja publicades. Per bé que s'han erigit veus en defensa d'ella, com al diari canadenc *The Nation*, que es va posicionar clarament en defensa de l'escriptora que «has long been a secular saint in CanLit and feminist circles» (Stratton 2024), tot sembla que apunta que hi haurà lectors que adoptaran una posició similar a la de l'escriptora Leticia Asenjo:

Respecte a l'obra d'Alice Munro, no sé quan podré tornar a llegir-la. Per a mi, el debat sobre la separació entre l'obra i l'artista és ben absurd, ja que una sense l'altre no existiria ni tindria raó de ser; així que ja no podré gaudir mai més de la seva literatura perquè no puc desconèixer el que ara sé. Però sí que probablement revisaré els seus relats, com a exercici antropològic, per intentar entendre el cinisme,

el narcisisme i la psicopatia d'una dona amb el cervell tan trinxat pel patriarcat que ha acabat sent una de les seves millors col·laboracionistes. (Asenjo 2024)

Moltes preguntes emergeixen al si de la institució literària quant a Munro. Hem de cancel·lar una de les poques guanyadores d'un Nobel, sobretot tenint en compte que en les seves obres es defensen els drets i la llibertat de les dones (Getz 2020) i s'impugnen la dominació masculina i la discriminació de gènere (Moslehuddin i Nitu 2022: 14)? Hem de continuar traduint-la perquè el potencial emancipador dels seus textos pugui arribar a lectores oprimides d'espais literaris en què encara és inèdita? Quin impacte tindrà en la recepció crítica de l'autora, l'afer? Hem de deixar de reconèixer-la pel fet d'haver encobert els abusos comesos sobre la seva pròpia filla quan era nena i haver donat suport a l'agressor sexual? Caldrà excloure-la dels currículums acadèmics? I quant als paratextos que acompanyin tant l'original com les traduccions, a partir d'ara, han de fer referència a l'afer o bé, per contra, convé que no en diguin res?

4. La mediació de la IA generativa en la traducció d'autores

Com hem apuntat, la IA ja està implementada al món editorial (Proyecto451 2024; Publishers Association 2024), que progressivament abraça el dogma globalment estès de la seva inevitabilitat. Abans de problematitzar l'ús de la IA generativa per a l'elaboració de paratextos d'obres d'autoria femenina traduïts, creiem que és imprescindible advertir prèviament sobre les implicacions negatives d'emprar eines com el *popular* ChatGPT com a assistent d'escriptura. Primer: la IA, que obeeix a la lògica del capital, comporta problemes ètics molt difícils de regular. Com denuncia Kate Crawford, el disseny de la IA ansieja «amplificar i reproduir les formes de poder per a l'optimització de les quals ha estat implementada» (2023: 339-340). Segon: la IA, que es va originar en l'àmbit militar com a eina de control, automatització i vigilància, ha estat dissenyada i continua sent desenvolupada en un 88 % per homes (Mantha 2018; Young, Wajcman i Sprejer 2021). Tercer: la IA reproduceix desigualtats estructurals. Quant a la literatura, com que es nodreix de corpus textuais de la tradició, eminentment patriarcal, androcèntrica i escrita per homes blancs, els textos que genera presenten biaixos de gènere i colonials correlatius. És previsible, doncs, que reforci la criptogínia (Pozo-Sánchez i Padilla-Carmona 2021). Quart: la IA, una eina privada i opaca (quins filtres té per impedir nodrir-se de textos racistes, classistes, de la masclosfera o de notícies falses?), està desplaçant l'ús de la Viquipèdia, una plataforma sense ànim de lucre, oberta i transparent, com a font d'informació. Cinquè: eines com el ChatGPT generen discursos acrítics,⁵ reproduïen les idees més corrents i llocs comuns, i homogeneïtza l'escriptura d'acord amb els paradigmes occidentals, tot obliterant les diferències culturals (Agarwal, Naaman i Vashista 2025). I sisè: la IA, que enriqueix una minúscula minoria, té uns costos

5. Com a mostra de discurs acrític generat pel ChatGPT sobre una escriptora de fama global —Laelitia Colombani—, vegeu Iribarren (2023).

planetaris molt alts que tenen un impacte negatiu en persones de països en vies de desenvolupament (Crawford 2023).

Ens disposem ara a usar el ChatGPT —incorent, lamentablement, en una incoherència flagrant amb el que acabem d'apuntar, i traint la consigna d'Audre Lorde, que les eines del mestre mai no desmantellaran la casa del mestre (Lorde 2018)— per emular una pràctica que podria dur a terme una editorial: emprar l'eina d'IA per elaborar els paratextos d'una escriptora traduïda. Hem pensat fer-ho per a la presentació del poema de Gorman, tot formulant dues preguntes diferents. En la primera demanem informació genèrica, mentre que en la segona especifiquem que volem obtenir un text adreçat a col·lectius feministes. En la segona proposta textual hem marcat en negreta els elements que ens interessa comentar més avall.

Formulació 1

Pregunta: He de publicar la traducció al català del poemari *The Hill We Climb*, d'Amanda Gorman. Per a la contracoberta necessito un text de tres paràgrafs. Me'l pots redactar, sisplau?

Resposta ChatGPT: Amanda Gorman va captivar el món sencer amb *The Hill We Climb*, el poema que va recitar a la investidura presidencial de Joe Biden el gener de 2021. Amb només vint-i-dos anys, Gorman va demostrar una maduresa i una profunditat excepcionals, oferint un missatge d'esperança i resistència en un moment crucial per a la societat nord-americana. Els seus versos, plens de llum i determinació, apel·len a la unitat, la justícia i el poder de la veu col·lectiva per construir un futur més just.

En aquesta traducció al català, *The Hill We Climb* manté la potència i la bellesa del text original, portant-nos les paraules d'una jove poeta que creu fermament en el poder de la poesia com a eina de canvi social. Gorman aborda temes com la diversitat, la inclusió i el compromís amb la veritat, reflexionant sobre el llegat de la història i els reptes que hem d'afrontar plegats per superar divisions i fer front a les injustícies.

Aquest poemari és un cant a la perseverança i una invitació a elevar-nos junts cap a un horitzó compartit. Gorman ens inspira a no defallir, a creure en la força de la comunitat i a ser participants del canvi que desitgem. *The Hill We Climb* és més que un poema: és una crida a l'acció, un compromís amb l'esperança i una celebració del coratge necessari per construir un futur millor.

Formulació 2

Pregunta: He de publicar la traducció al català del poemari *The Hill We Climb*, d'Amanda Gorman. Per a la contracoberta necessito un text de tres paràgrafs concebuts per connectar amb la sensibilitat d'un públic lector feminista. Me'l pots redactar, sisplau?

Resposta ChatGPT: Amb *The Hill We Climb*, Amanda Gorman va elevar la veu de tota una generació que reivindica un futur més equitatiu i just. Des de la seva perspectiva de jove **afroamericana i feminista**, Gorman ens ofereix una poesia que qüestiona les estructures de poder i celebra la força d'aquelles persones, **especialment dones**, que han lluitat per trencar barreres i transformar la societat. En els seus versos, la seva veu ferma i poderosa ressona com un crit col·lectiu d'esperança i de resistència.

La traducció al català d'aquest poemari és una oportunitat única per gaudir de la força i la profunditat d'una poeta que creu en el poder transformador de les paraules. Gorman explora el dolor i la bellesa de la lluita per la igualtat i la dignitat, convertint els seus poemes en un homenatge a totes aquelles que no s'han deixat silenciar. Cada vers d'aquest llibre ens parla de superació i d'un compromís amb la veritat, l'empatia i la justícia.

Per al públic feminista, *The Hill We Climb* és una invitació a resistir i a crear, a no defallir en la recerca d'un món on totes les veus siguin escoltades i respectades. Amanda Gorman ens recorda que la paraula és una eina de canvi, una llum que guia cap a un futur compartit i millor. Els seus versos, plens de coratge i honestedat, ens desafien a somiar més gran i a no cedir mai davant les adversitats.

La comparació de tots dos textos és molt reveladora. Com era previsible, la IA ha fornit propostes anodines que reproduïxen els llocs comuns de la poesia compromesa i de la retòrica laudatòria. En demanar un paratext feminista, no només s'informa que Gorman és jove; també que és afroamericana i feminista, i que apel·la sobretot a les dones, a les quals exhorta «a resistir i a crear» amb mires a assolir una societat més equitativa. Per contra, en preguntar en termes genèrics sobre el poema, la plataforma dona una resposta sense cap referència al feminisme ni fa cap consideració respecte de les dones; a més, quant a la identitat de Gorman, només s'indica l'edat. Elements essencials de l'autora —en negreta en el segon text— són obliterats. Atesa aquesta única mostra comparativa, però, tanmateix, molt simptomàtica del *modus operandi* del ChatGPT, podem inferir que l'ús de la IA —insistim, una eina dissenyada per homes blancs occidentals i que es nodreix de textos androcèntrics— constitueix una nova modalitat de censura global que dona continuïtat a la tradicional violència simbòlica contra les dones? No fomenta «la tirania de l'opinió predominant» que associem a la censura (Messina 2024)? Quines implicacions té emprar la IA generativa en l'àmbit de la traducció d'autores, sobretot si no s'és conscient de la censura no estatal —tan subtil com opaca— que li és consubstancial?

5. Conclusions

L'eclosió de tota mena d'activismes feministes en l'actualitat, com ara el #MeToo i les vagues del 8-M, i la lògica postcanònica d'afavorir obres de subjectes subalternitzats (Damrosch 2006) fomenten la traducció d'autora objecte de censura estatal. El fenomen encara és més acusat si es tracta d'escriptores que han patit un encavallament de violències. Traduir, editar i llegir Alsanea, Angelou, El Saadawi i Satrapi és un gest polític de resistència feminista. Publicar-les també és una operació editorial que reporta beneficis econòmics, particularment estimables quan es tracta de celebritats com Adichie i Kang, sobretot d'ençà que ha estat reconeguda amb el Premi Nobel 2024.

Tanmateix, el nostre primer tempteig sobre pràctiques autorials, editorials i lectores implicades en mesures coercitives no estatals, per bé que l'hem dut a terme a partir d'una mostra molt reduïda i sense desplegar una metodologia d'anàlisi robusta, ens permet, si més no, albirar un panorama molt més complex. La

prospecció, d'una banda, ha posat al descobert nous agents i instàncies de censura —també feministes, cal subratllar-ho— tant de l'arena pública com de la privada, com ara les corporacions d'IA, que tenen poder per limitar el coneixement ple, la lliure circulació i la traducció fidedigna de l'obra d'autora; de l'altra, ha propiciat la identificació de nous problemes i la formulació d'una colla d'interrogants, la resolució dels quals no és gens fàcil, perquè reclama noves eines i abordatges crítics, i sovint implica posicionaments ètics molt compromesos. Tot i aquesta dificultat, els estudis de traducció feministes han de ser capaços de fer-se'n càrrec amb solvència. Al nostre entendre, per estudiar la traducció d'autora en casos com els que hem presentat cal, primer, reconceptualitzar el terme *censura*. També és necessari desenvolupar nous marcs analítics que permetin identificar i analitzar la multiplicitat de pràctiques coercitives actuals a partir de corpus molt més extensos que el nostre. Finalment, convé estar molt atents a l'evolució de l'ús que les editorials faran de la intel·ligència artificial. El repte és, no cal dir-ho, majúscul.

Referències bibliogràfiques

- 3CAT (2003). «L'escriptora egípcia Nawal el-Saadawi guanya el 15è Premi Internacional Catalunya». <<https://www.3cat.cat/3catinfo/lescriptora-egipcia-nawal-el-saadawi-guanya-el-15e-premi-internacional-catalunya/noticia/29017/>>
- AMIREH, Amal (2000). «Framing Nawal El Saadawi: Arab Feminism in a Transnational World». *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 26(1), p. 215-249.
- ABOU RACHED, Ruth (2020). *Reading Iraqi Women's Novels in English Translation: Iraqi Women's Stories*. Londres: Routledge.
- AGARWAL, Dhruv; NAAMAN, Mor; VASHISTA, Aditya (2025). «AI Suggestions Homogenize Writing Toward Western Styles and Diminish Cultural Nuances». *arXiv:2409.11360*. <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2409.11360>>
- ASENJO, Leticia (2024). «No sé quan podré tornar a llegir Alice Munro». *Ara*, 9 juliol.
- BEIGI, Leila Sadegh (2020). «Simin Daneshvar and Shahrnush Parsipur in Translation: The Risk of Erasure of Domestic Violence in Iranian Women's Fiction». *Journal of Middle East Women's Studies*, 16(2), p. 124-143.
- BILLIANI, Francesca (ed.) (2014). *Modes of Censorship: National Contexts and Diverse Media*. Londres, Nova York: Routledge.
- BOOTH, Marilyn (2010). «“The Muslim Woman” as Celebrity Author and the Politics of Translating Arabic: Girls of Riyadh Go on the Road». *Journal of Middle East Women's Studies*, 6(3), p. 149-182.
- CASTRO, Olga; ERGUN, Emek; FLOTOW, Luise von; SPOTURNO, María Laura (2020). «Towards Transnational Feminist Translation Studies». *Mutatis Mutandi. Revista Latinoamericana de Traducción*, 13(1), p. 2-10.
- CASTRO, Olga (2009). «(Re)examining Horizons in Feminist Translation Studies». *MonTI*, 1, p. 59-86.
- CLARK, Peter (2002). *Arabic Literature Unveiled: Challenges of Translation*. Durham: UK.
- CRAWFORD, Kate (2023). *Atlas de la IA. Poder, política y costos planetarios de la inteligencia artificial*. Traducció de Francisco Díaz Klaassen. Barcelona: Ned Ediciones.
- DAMROSCH, David (2006). «World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age». A: Haun SAUSSY (ed.). *Comparative Literature in an Age of Globalization*. Baltimore: The John Hopkins University Press, p. 43-53.

- DRUMSTA, Emily (2021). «Gender, Authorship, and Translation in Modern Arabic Literature of the Mashriq». *Oxford Research Encyclopedia of Literature*.
- EL HACHMI, Najat (2024) «Les académiques occidentales m'expliquent comment être musulmane». *Ara*, 18 desembre.
- FARRIS, Sara R. (2017). *In the Name of Women's Rights. The Rise of Feminationalism*. Duke University: Duke University Press.
- FEDERICI, Eleonora (2012). «Using and Abusing Gender in Translation. The Case of Virginia Woolf's *A Room of One's Own* Translated into Italian». *Quaderns. Revista de Traducció*, 19, p. 183-198.
- FEENEY, Ann (1993). «*Lolita* and censorship: A case study». *Reference Services Review*, 1921(4), p. 67-90.
- GELI, Carles (2021). «Qui pot traduir Amanda Gorman?». *El País*, 12 març.
- GETZ, Kristina (2020). «Alice Munro's "Providence" Second-Wave Feminism, and the (Im)possibilities of Reconciling Motherhood and Liberation». *Canadian Literature*, 241, p. 95-112.
- GODAYOL, Pilar (2016). *Tres escriptors censurades. Simone de Beauvoir, Betty Friedan & Mary McCarthy*. Lleida: Punctum.
- (2018). *Feminismes i traducció (1965-1990)*. Lleida: Punctum.
- (2021). «Ensayos feministas censurados durante el tardofranquismo: María Aurèlia Capmany, Lidia Falcón y Amparo Moreno». *Bulletin of Spanish Studies*, 98(4), p. 1-26.
- HASAN, Mahmudul (2010). «Free speech, ban and "fatwa": A study of the Taslima Nasrin affair». *Journal of Postcolonial Writing*, 46(5), p. 540-552.
- IRIBARREN, Teresa (2023). «Una conversa amb el Chat GPT sobre "La trena", de Laetitia Colombani». *Blog dels Estudis d'Arts i Humanitats UOC*, 31 maig. <<https://blogs.uoc.edu/humanitats/ca/la-trena-laetitia-colombani-conversa-chatgpt/>>
- (2024). «Displaced ecofeminisms: Between stigma, domestication and transformational potential. Considerations from translations into Catalan». A: Maria DASCÀ; Rosa CEREROLS (ed.). *Translation Studies and Ecology: Mapping the Possibilities of an Emerging Field*. Nova York: Routledge, p. 77-97.
- IRSHAD, Isra; YASMIN, Musarat (2022). «Feminism and literary translation: A systematic review». *Heliyon*, 8(3).
- ISERN, Joan Josep (2021). «"El turó que enfilem" (la meua traducció d'Amanda Gorman)». <<https://blocs.mesvilaweb.cat/jotajotai/el-turo-al-que-ens-enfilem-la-meua-traduccio-damanda-gorman/>>
- JEONG-YOON, Choi (2024). «Censorship of Nobel winner Han Kang's book stirs debate». *The Korea Herald*, 21 octubre.
- KUZMANOVICH, Zoran; DIMENT, Galya (ed.) (2008). *Approaches to Teaching Nabokov's Lolita*. Nova York: The Modern Language Association of America.
- LORDE, Audre (2018). *The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House*. Londres: Penguin Classics.
- MCLAUGHLIN, Martin; MUÑOZ-BASOLS, Javier (2016). «Ideology, censorship and translation across genres: past and present». *Perspectives: Studies in Translatology*, 24(1), p. 1-6.
- MOSLEHUDDIN, Tasmia; NITU, Nafisa Ahsan (2022). «Glorification of Women and Feminist Existentialism in Alice Munro». *Journal of ELT and Education*, 5(1), p. 12-15.
- MANTHA, Yoan (2018). «Estimating the Gender Ratio of AI Researchers Around the World». *Medium*, 17 agost. <<https://medium.com/element-ai-research-lab/estimating-the-gender-ratio-of-ai-researchers-around-the-world-81d2b8dbe9c3>>

- MESSINA, J. P. (2023). *Private censorship*. Oxford: Oxford University Press.
- (2024). «La censura privada: Entre el poder corporativo y la libertad de expresión». *Politics and Rights Review*, 5 agost. <<https://politicsrights.com/es/censura-privada-poder-corporativo-libertad-expresion/>>
- POZO-SÁNCHEZ, Begoña; PADILLA-CARMONA, Carles (2021). «Criptoginia: una palabra nueva, un concepto para investigar». *Quaderns de Filologia: Estudis Lingüístics* XXVI, p. 175-192.
- PROYECTO451 (2024). *Uso y percepción de las herramientas de Inteligencia Artificial en la industria del libro*. <<https://academia.proyecto451.com/uploads/IA-Encuesta.pdf>>
- PUBLISHERS ASSOCIATION (2024). *People plus machines. The role of Artificial Intelligence in Publishing*. Regne Unit: Frontier Economics.
- RAKHIMOVA-SOMMERS, Eléna (ed.) (2021). *Teaching Nabokov's Lolita in the #MeToo Era*. Lanham, Londres: Lexington Books.
- ROJAS-SIERRA, Johana (2022). «Editorial. La cultura de la cancelación o la tiranía de la censura». *Revista Filosofía UIS*, 21(2), p. 11-18.
- SAADAWI, Nawal El (1997). «Why Keep Asking Me About My Identity?». A: *Nawal El Saadawi Reader*. Londres, Nova York: Zed Books, p. 117-133.
- (2011). «The Egyptian Revolution Won't Be Fooled». *Words Without Borders*, 1 juliol.
- STRATTON, Allan (2024). «In defence of Alice Munro's legacy». *The Nation*, 10 juliol.
- YOUNG, Erin; WAJCMAN, Judy; SPREJER, Laila (2021). «Where are the Women? Mapping the Gender Job Gap in AI. Policy Briefing: Full Report». The Alan Turing Institute. <https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2021-03/where-are-the-women_public-policy_full-report.pdf>
- YU, Zhongli (2015). *Translating Feminism in China. Culture, sexuality and censorship*. Nova York: Routledge.

